

ONLINE TEACHING DURING THE COVID PANDEMIC AND THE RISKS ASSOCIATED WITH IT

Jaroslav Šigut,¹ Lucie Štubňová

Abstrakt

The main topic of the article is the issue of social aggression in the virtual world, defined by the environment of social and communication networks in the period of distance learning during the Covid-19 pandemic. In the period without face-to-face teaching, it is assumed that children spend more time in the virtual space. This also creates a greater need for social contacts, which could also cause a higher degree of endangerment of children. The practical part deals with a pilot survey among pupils of the 2nd grade of primary schools. The aim of the work is to find out whether the respondents (students of the 2nd grade of elementary schools) encountered cyberbullying more often in the period of distance education than in the period of regular face-to-face education before the onset of the pandemic and what was its impact. A quantitative method was chosen for the evaluation of the research investigation. Data collection was carried out in the form of structured questionnaire. The frequency of encounters with cyberbullying only increased by at least approx. 4 %.

Keywords

Internet, Distance Learning, Social Network, Children, Risks, Cyberbullying

I. Úvod

Koronavirová pandemie ovlivnila významně většinu činností v naší společnosti. Kromě dopadu do sociální, ekonomické i kulturně společenské sféry se významně projevila i ve formě vzdělávání dětí a mládeže. Vliv na vzdělávání byl vnímán učiteli, kteří se museli přizpůsobit, osvojit si potřebné dovednosti v ovládání samotných technických a programových systémů, ale i ve změně přístupů k samotné výuce. Rodiče dětí zase řešili organizační a technické zajištění své domácnosti tak, aby se jejich děti mohly změněné výuky aktivně zúčastnit. Při rozhovorech s rodiči se objevuje obava většiny z nich, že děti se naučily méně a bude to mít vliv do budoucna. Učitelé zase uvádějí, že dle jejich názoru množství času věnovaného výuce, díky řešení různých problémů spojení, kleslo. Doba nutná k přípravě samotné výuky však výrazně narostla. Projevilo se to i jejich vyšším zatížením a únavou. Děti si pak ve většině případů ztěžují na chybějící sociální kontakty, ne vždy fungující spojení a velké zatížení zadávanými úkoly. Na druhé straně si jak učitelé, tak i žáci uvědomují získání nových dovedností a vyšší samostatnosti při orientaci v probírané problematice. Učitelé se museli více zaměřit na aktivizační prostředky, které činí výuku zajímavější.

Distanční výuka a rozvoj prostředků a dovedností, které je potřeba pro její zajištění, přináší mnoho pozitivního do samotného vzdělávacího procesu. Nový způsob výuky, na který bylo nutno se adaptovat, přinesl i spoustu problémů, které se sice postupně řešily, ale ukazuje se, že samotná výuka online je spíše východiskem a nutností v určité situaci. Zajímavou se však ukázala možnost kombinace přímé a distanční výuky.

Nepříjemným symptomem práce dětí, a nejen těch, ve virtuálním prostoru je jejich ohrožení různými riziky. Jedním z nejběžnějších a velmi nebezpečných, bohužel někdy podceňovaných, je kyberšikana.

Cílem příspěvku je srovnat období přímé a distanční výuky z hlediska četnosti výskytu kyberšikany a jejich dopadů na žáky škol.

¹ PRIGO University, Vítězslava Nezvala 801/1, 736 01 Havířov, Czech Republic. E-mail: Jaroslav.sigut@prigo.cz.

Současné děti vyrůstají obklopeny počítači, notebooky, mobily, herními konzolami, tablety a dalšími zařízeními. Dokonce můžeme uvést, že dnešní mladí se do světa digitálních technologií přímo narodili, a že už nemají ponětí o tom, jak by vypadal život bez mobilního telefonu, různých dalších elektronických zařízení a internetu. To vše, včetně nejrozšířenějších aplikací jako Facebook, YouTube, Instagram, Google či Wikipedie, se jednoduše stalo běžnou součástí jejich života.

II. Ohrožení ve virtuálním prostoru

Česká republika si 13. února připomínala 30. výročí připojení k celosvětové síti internet. Co se na počátku roku 1992 zdálo být zálibou několika nadšenců bez dopadu na veřejnost, je dnes jedním z nejdůležitějších technologických milníků 20. století.

V rozvoji komunikace a kontaktů se staly rozhodujícím prvkem sociální sítě. Jejich rozvoj a zejména počty uživatelů rostou mimořádným tempem. Facebook má ve své podobě cca 18 let a už v roce 2019 překročil 1 miliardu registrovaných účtů. Oblíbenost sociálních sítí je obrovská i mezi dětmi.

Internet a zejména sociální sítě, jako fenomén současnosti, jsou pro mladé lidi zcela běžnou technologií, která nabízí mnoho různých možností. Nahrazují a rozšiřují způsoby komunikace, a to nejen formou textu, nebo mluveného slova, ale i sdílením fotografií, videí apod. Tyto služby jsou přístupné i lidem bez velkých znalostí. Můžeme vyhledávat informace, vzdělávat se, komunikovat, bavit se, nakupovat, ovládat bankovní účet, ale i pracovat z domova, investovat apod. Internet a sociální sítě jsou rovněž zdrojem sociálních kontaktů. Současná společnost si bez jeho fungování neumí představit svůj další život. Mladí lidé svět bez internetu neznají, protože si jej jinak ani nepamatují. Svět bez sociálních sítí a mobilních telefonů, kdy jsme neustále v kontaktu a přicházejí nám zprávy od dalších lidí, nám již připadá jako něco mimo realitu. Přínos komunikačních technologií pro osobní, ale i pracovní život je nesporný. Bohužel i ta nejpotřebnější technologie se dá zneužít a může znamenat i ohrožení různých skupin uživatelů. Společnosti pak nezbyvá než se touto problematikou zabývat.

Pokud budeme usuzovat ze zpráv v médiích, různými formami zneužití jsou ohroženi všichni připojení uživatelé. Některé formy útoků mohou ohrozit naše zařízení, jiná naše bankovní konta, další nás mohou uvést v omyl nebo nás obtěžovat, ale mnohé útočí na psychiku, projevují se vyhrožováním, vydíráním nebo o nás šíří pomluvy a nepravdy. Tyto skutečnosti mohou vyústit do některé z forem šikany.

Sociální sítě jsou, jak již název říká určeny k sociálním kontaktům jednotlivce v rámci skupiny, tedy k udržování vztahů mezi dosavadními přáteli a seznamování se s novými. Typickým rysem je sdílení svých zážitků, fotografií, videí apod. Sociální sítě umožňují i snadné seznámení s neznámými lidmi a díky společným zájmům se nabízí i sdílení informací, ale i pocitů a názorů s novými „přáteli“.

Ve virtuálním světě těchto sítí platí poněkud jiná pravidla chování. Lidé jsou velmi otevření i k neznámým osobám a ke sdílení obsahu svých profilů stačí i projevení zájmu, pochvala či sdílení účasti a souhlasu apod. Je zajímavou skutečností, že v reálném životě by zveřejňování těchto faktů lidem, které potkám na ulici, bylo prakticky vyloučeno. V kyberprostoru, aniž si to mnozí uvědomí, může být rovněž „jiné pojetí času“. Fotografie smazané z vlastních alb mohou v prostředí internetu kolovat téměř neomezeně, a pokud to budou fotky intimní, mohou skončit i na erotických stránkách, popř. sloužit k různým typům útoků, nebo vydírání.

Jiné chování je možno vysvětlit pocitem, mnohdy falešné anonymity a nepostižitelnosti v tomto prostředí. Není problém zde založit účty pod jakýmikoliv jmény, i když při zjištění falešné totožnosti jsou tyto mazány. Nebezpečí je zde vysoké vzhledem k obrovskému počtu uživatelů, kteří se stále více dostávají do kontaktu s různými lidmi, s jejich názory, problémy, emocemi apod. Pokud se k tomu všemu přidá i věk a naivita dítěte, musíme vidět ohromné riziko (Máca, 2014).

Anonymní uživatelé si svou komunikaci v prostředí sociálních sítí mohou cíleně promyslet, pomocí získaných informací, fotografií a dalších materiálů pak svůj protějšek vydírat, nutit k zaslání dalších materiálů, urážet, nebo přinutit k osobní schůzce.

Problémy, které vznikají u takto atakovaných jedinců, mohou končit i těžkým psychickým, nebo fyzickým poškozením či přímo smrtí člověka (Eckertová, Doležal, 2013).

Kyberšikana patří k nejznámějším, ale také k nejvíce rozšířeným nebezpečím ve virtuálním prostředí. Dalšími jsou např. kybergrooming, kyberstalking, sexting, nebezpečné výzvy (Challenge) a mnoho dalších. Tato nebezpečí vznikají v kontextu komunikace s dalšími uživateli. Rizikovým chováním je však i nezdravá záliba a nadužívání informačních technologií, které mohou přejít až do jedné z forem závislosti – netolismus. K závislostem na internetu a sociálních sítích se pojí i tzv. syndrom FOMO (z anglického „far of missing out“) neboli „strach z toho, že něco zmeškáme, propásneme“. Jedná se o behaviorální závislost. Projevuje se tím, že se neustále snažíme být online, musíme a chceme mít neustále přehled o tom, co se děje, kdo co dělá v prostředí sociálních sítí. K závislosti napomáhá i skutečnost, že internet můžeme mít v mobilu 24hodin denně. Pokud v kyberprostoru je někdo „lepší než my“, může si dovolit více věcí, své nápady a pocity sdílet prostřednictvím sociálních sítí. Tento fakt může u některých jedinců vyvolávat smutek, depresi a úzkost.

Stejně jako pro všechny technické prostředky, tak i pro moderní komunikační technologie platí, že mohou být využívány ku prospěchu, ale také zneužívány. Příkladem zneužití moderních technologií může být právě kyberšikana. V případě kyberšikany se zdá být největším problémem to, že probíhá v online prostředí, které dospělí často moc dobře neovládají a neumí si tak mnohdy představit všechny možnosti, který kyberprostor nabízí a umožňuje. Kyberšikana je jev objevující se v mnoha zemích. Část z nich již přijala nové zákony vázající se k této problematice. V USA je kyberšikana dokonce od roku 2006 považována za federální zločin. (Vágnerová a kol. 2009, s. 91-92)

III. Šikana a kyberšikana

Šikana je jedním z transparentních projevů nepřátelského chování, agresivity a často i násilí. Kyberšikanou pak rozumíme opakované, záměrné obtěžování, urážení, ponižování, vyhrožování, zesměšňování druhých prostřednictvím informačních technologií nebo mobilních telefonů, které probíhá většinou v delším časovém období. Bývá intenzivní, oběť je vnímána jako ubližující a její dopady bývají dlouhodobé. Často jde o pomstu, oběť se mnohdy nedokáže účinně bránit. Je potřeba ji odlišit od **kybernetické agrese**, která je rovněž nebezpečná, ale obvykle se jedná o jednorázový útok. Dopady na oběť nejsou tak velké a pokud je ukončena, rychle odezní. Může však agresorovi sloužit jako test hranic nebo přípravu dlouhodobějších forem nátlaku. Kyberšikana, bohužel, nekončí po osobním setkání, ani společným pobytem na sportovišti, ve škole, v parku, na společenské akci jako je tomu u klasické šikany, ale může probíhat v jakémkoli čase a prostředí.

Můžeme si položit otázku; Jaký je rozdíl mezi šikanou a kyberšikanou? Největším rozdílem spočívá asi v tom, že u šikany zná oběť svého útočníka. Ví, jak vypadá, kolik je mu let, jak je disponován, kde se s ním může setkat atd. U kyberšikany může být útočník (agresor) naprosto anonymní, a navíc ve virtuálním prostředí může dokonce měnit svou identitu. Nemalá část obětí se nedozví, kdo je šikanoval. Zatím co u tradiční šikany rozhoduje fyzická síla, nebo příslušnost ke skupině, u kyberšikany je to dobrá znalost informačních technologií – agresorem může být kdokoliv. Dalším faktorem kyberšikany je internetové publikum (svědci). U šikany jsou svědky pouze ti, kteří se útoku účastnili nebo mu přihlíželi. Stává se, že šikana jde ruku v ruce s kyberšikanou tzn., že útočníci šikany nahrávají svůj útok a následně video zveřejní na internetu. Posledním rozdílem jsou náznaky. Při tradiční šikaně se může jednat o znečištěné nebo roztrhané oblečení, modřiny, ztrátu věcí, nechutenství jít do školy, pozdní návraty ze školy atd., u kyberšikany je takových náznaků méně a jsou spíše v oblasti psychiky a chování oběti. (Ondráčková, Vlachová, 2010)

Definice kyberšikany tedy souvisí s definicí tradiční šikany. Šikana, jak již bylo výše uvedeno, má několik základních charakteristik, mezi které patří – úmyslné agresivní chování, jehož cílem je ublížit druhé osobě, toto chování se opakuje a vztah útočníka a oběti je mocensky nevyrovnaný. V případě kyberšikany se k těmto znakům přidává také skutečnost, že se vše odehrává v kyberprostoru. Díky tomu, že se online svět liší od toho běžného, liší se také povaha těchto znaků. Proto je obtížné kyberšikanu přesně definovat. Komplexní definici přinesli už v roce 2010 autoři Price a Dalgheishem, kteří tvrdí, že kyberšikana je typ šikany, která probíhá prostřednictvím elektronických médií (internet, mobilní telefony, počítače) a útočník (agresor) se snaží záměrně ublížit uživateli, který tato média používá. Obdobně jako u šikany je také u kyberšikany znatelný nepoměr sil mezi útočníkem a jeho obětí. (Ševčíková a kol. 2014, s. 120-121)

Děti a dospívající se mohou úplně náhodou a bez jakéhokoliv záměru stát pachateli fyzického či psychického násilí. Za určitých okolností se mohou stát jak agresorem, tak obětí. Pokud děti natáčejí například násilí páchané na svém vrstevníku v reálném světě, není problémem tento obsah poté zveřejnit na internetu. V takových případech hovoříme o elektronickém násilí v nejširším slova smyslu. Hranice mezi tím, kdy se děti pouze zlomyslně škádlí a kdy si skutečně ubližují navzájem, je velmi tenká. Stanovení hranice, ve kterých případech se jedná o kyberšikanu a kdy ne, je proto velmi obtížné. Odlišné vnímání tohoto problému mohou mít jak rodiče, tak psychologové či odborníci. V kyberprostoru je role pachatele, oběti a publika odlišná od případů tradiční šikany. (Eckertová, Dočekal 2013, s. 64)

Cílem šikany nebo kyberšikany je vždy dotyčnému ublížit nebo ubližovat jak fyzicky, tak i psychicky. Kyberšikana začíná v mnoho případech jako předskok tradiční šikany, ale může to být i opačně. Jejich projevy se mohou navzájem prolínat a doplňovat – příkladem může být natáčení fyzického týrání spolužáka. Mezi tradičním šikanováním a kyberšikanou je významný vztah, a to v roli útočníka i oběti. Pachatelem kyberšikany se může stát každý, stačí mít potřebné znalosti informační a komunikační technologie. Agresorem se, mimo jiné stanou i původně nezávislí diváci tzv. svědci, kteří se do kyberšikany zapojují tím, že rozesílají vědomě i nevědomě informace o kyberšikaně, popř. odkazy na stránky, kde kyberšikana probíhá. Svědci se pak stávají šířiteli, což znamená, že se mohou, možná i nevědomky stát agresory (podílející se na šikanování). Pro mnohé uživatele je virtuální prostředí únikem před realitou, problémem, který v sobě dusí apod. Prostředí internetu a zejména sociální sítě, vnímají jako skvělé místo, kde se mohou odreagovat, bavit, plnit si své sny. Svůj virtuální svět si budují podle svých představ a mnohdy si neuvědomují, že není skutečný. Stejně tak si nepřipouštějí dopad do světa reálného a možná negativa, která z toho vyplývají. Nechávací se strhnout svou anonymitou, svádí je to k jejich otevřenosti a neopatrnosti. V reálném světě by je taková otevřenost vůbec nenapadla. S cizími lidmi probírají citlivá témata, například svou sexualitu, sny, úchylky či problémy. Tento nedostatek zábrán, může vést k rizikovému chování, například ke sdílení osobních fotografií, videozáznamů a jiných informací o své osobě na internetu. Neuvědomují si, jak moc to může být pro ně nebezpečné. Jejich materiály mohou být dále zneužity k vydírání, manipulování i ponižování. Málodky se stane, že si dotyčný přečte smluvní podmínky. Lidé si stále myslí, že to, co na svých účtech tzv. „zavěsí“, mohou bez problému zase „stáhnout“ zpět (vymazat). Realita je přitom jiná. (Kopecký, Krejčí, Szotkowski, 2014)

IV. Kyberšikana a její protagonisté

Mezi nejznámější projevy kyberšikany patří:

1. Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií – v rámci webových stránek (sociální sítě), i MMS zpráv. Ponižující materiály mohl získat těmito způsoby:

- oběť je útočníkovi sama poskytla,
- útočník je oběti zcizí (z počítače nebo z mobilu, z jeho účtu, ...),
- útočník je sám vytvoří (natočí, zfalšuje apod., může použít i zveřejněné podklady).

2. **Ponižování a pomlouvání – útočník** se snaží oběti poškodit pověst, zesměšnit ji, uvádí nepravdivé informace, uráží, ponižuje s využitím sociálních sítí, blogů i webových stránek. Tímto projevem kyberšikany mohou trpět i dospělí jedinci, nejen děti.
3. **Krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálně patologickému jednání** – je jedním z nejoblíbenějších projevů kyberšikany. Cílem je získat přístup do cizího elektronického účtu majitele, kterého pak šikanují.
4. **Ztrapňování pomocí falešných profilů** – v rámci sociálních sítí útočník pod jménem oběti vytvoří falešný profil, kde o oběti zveřejňuje nepravdivé informace.
5. **Provokování a napadení uživatelů v online komunikaci** – online nepřátelská komunikace pomocí chatu, diskuze, sociálních sítí. Cílem je naštvat či vyprovokovat ostatní uživatele a vtáhnout je do urážející komunikace.
6. **Zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť** – útočník má kompromitující materiál oběti, které může zveřejnit na sociálních sítích, blogu, pomocí sms zpráv nebo jiných komunikátorů.
7. **Vyloučení z virtuální komunity** – jedná se o záměrné vyloučení ze skupiny.
8. **Obtěžování** – cílem útočníka je především „otravovat“, znepříjemnit život.
9. **Kyberšikana spojená s online hrami** – např. krádeže virtuálních postav či získaných předmětů s následným vydíráním, vyhrožováním.
10. **Tzv. happy slapping** – fyzický útok spojený s vytvořením záznamu, který je pak umístěn do prostředí internetu (např. sociální síť) a dále sdílen.
11. **Tzv. kyberstalking** – tuto formu na pomezí stalkingu a kyberšikany je možno rovněž zařadit, protože dochází k dlouhodobému obtěžování oběti v kybersprostoru (Kopecký, Krejčí, Sztokowski, 2014).

Jak již bylo zmiňováno u definice kyberšikany, virtuální prostředí je specifické svou anonymitou, tudíž jakékoliv rozdíly ve věku, pohlaví, sociálním postavení, fyzické síly nebo odvahy útočit nehrají roli a dle Kopeckého (2016) se protagonistou kyberšikany (obětí, agresorem, svědkem) může z praktického hlediska stát kdokoli.

Agresor

Zatímco u tradiční šikany bývají agresori oproti oběti zpravidla fyzicky zdatnější, impulzivnější, hyperaktivnější a šikanují za účelem upevnit si své postavení ve skupině. U kyberšikany tato charakteristika agresora zdaleka nemusí platit. Důležitá je anonymita, ale ani ta není pravidlem, a tak oběti často svého agresora, popř. agresory znají. Záleží na výše uvedeném typu šikany. Nevýhody jedinců, kteří jsou po fyzické i sociální stránce slabší, ostýchavější a neumějí navázat kontakt

s ostatními vrstevníky, nejsou v kyberprostoru zřejmé. Zde hraje zásadní rozdíl anonymita. To poskytuje jedinci agresorovi jeho novou identitu a ke kybernetickým útokům mu postačí být zkušenější ve využívání ICT technologií.

Oběť

Oběťmi kyberšikany se primárně stávají děti a dospívající, kteří tráví mnohem více času ve virtuálním světě a jsou často závislí na moderních technologiích. Internet a používání sociálních sítí se pro ně stává důležitější než skutečné sociální kontakty. Seznamování ve virtuálním světě je pro ně mnohem jednodušší nežli ve světě reálném (Látal, Nebudobet.cz, 2014).

Pro oběť nemusí platit, že je fyzicky slabá, nemusí mít sklon k podřízenosti, nemusí být v kolektivu neoblíbená nebo sociálně vyloučená, nemusí mít nízké sebevědomí, emocionální přecitlivělost, bojácnost apod., jako je tomu nejčastěji u šikany. Z uvedeného vyplývá, že za určitých podmínek

může být obětí kdokoli. Pokud vezmeme v úvahu školské prostředí, může se jednat jak o žáka, tak dokonce i o učitele.

Svědci

Reakce okolí na šikanu obecně je závislá na tom, jak se bude situace dále vyvíjet. Značný vliv má postoj přihlížejících ke kyberšikaně, zdali mají odvalu a chuť zakročit či nikoliv, popřípadě obavy ze zpětné msty ze strany agresora. Přihlížející (svědci) tak mohou ke kyberšikaně zaujmout různé postoje, mohou reagovat proti agresorovi nebo se snažit oběť určitým způsobem chránit. V opačném případě mohou zůstat pasivní nebo se připojit k agresorovi, např. i tím, že budou informace vedoucí k šikaně dále sdílet na sociálních sítích.

Ochrana před kyberšikanou je poměrně složitá, protože jde o typ napadení, kdy oběť nemá příliš mnoho možností k zastavení šíření. Stejně tak není možno ukončit to, co už proběhlo. Texty byly přečteny, fotografie nebo videa prohlédnuta a vše mohlo být dále šířeno nebo staženo a uloženo.

Účinnější může být kyberšikaně předcházet:

- respektovat ostatní uživatele,
- nebýt přehnaně důvěřivý,
- nesdělovat citlivé informace, které by mohly být zneužity,
- seznámit se s pravidly služeb internetu a sociálních sítí, které používám,
- seznámit se s riziky, které souvisí s elektronickou komunikací apod. (Kopecký, Szotkowski, 2018).

V. Zjištění stavu kyberšikany dětí v době přímé výuky a v době distanční výuky

V době ohrožení pandemií koronaviru byla několikrát ukončena prezenční výuka ve školách a nahrazena online výukou. V období uzavření škol, uzavření zájmových, kulturních a sportovních kroužků, v době, kdy nemohly probíhat sportovní a kulturní aktivity, je samozřejmý předpoklad, že děti tráví u počítače velké množství času. Dalším logickým předpokladem je, že s velkým množstvím času stráveném v kyberprostoru (samotná online výuka, sociální kontakty, hry apod.) vzroste i četnost setkání s kyberšikanou, popř. budou i výraznější následky.

Předmětem výzkumu bylo zjištění, četnosti setkání respondentů s kyberšikanou v období prezenční výuky a v období distanční výuky. Samozřejmou součástí bylo i poznání oblíbenosti sociálních a komunikačních sítí a průměrné množství času stráveného v době online výuky ve virtuálním prostředí.

Pro potřebná zjištění a ověření těchto předpokladů byl proveden pilotní výzkum mezi dětmi na různých typech škol. Výzkumný vzorek tvořilo 353 žáků 2. stupně základních škol. Formou dotazníku byly osloveny děti 6.-9. tříd v regionu Frýdeckomístecka. Vybrána byla škola v okresním městě, vesnická škola a škola ve velké vesnici, která vzhledem k počtu obyvatel a rozsáhlé výstavbě má charakter malého města. Charakteristika výzkumného vzorku je zřejmá z Tabulky č. 1.

Tabulka č. 1 Zastoupení respondentů dle pohlaví a typu školy

Pohlaví	Počet	%
Dívka	161	45,6
Chlapec	192	54,4
Typ školy	Počet	%
Městská škola	153	43,3
Vesnické školy	200	56,7
Celkem respondentů	353	100,0

Zdroj: Vlastní zpracování

Kromě samotného zjišťování četnosti setkání s kyberšikanou a její závažnosti bylo vhodné dozvědět se i další doplňující informace. Pro vytvoření představy o chování dětí bylo důležité vědět, jak dlouhý čas na internetu tráví mimo výuku a jakým sociálním sítím a komunikačním prostředkům dávají přednost. Čas strávený na internetu uvádí Tabulka č. 2. Vyplývá z ní, že **nejdéle (více než 3 hodiny) tráví každý den na internetu více než polovina (60,9 %) chlapců, zatímco dívky tuto skutečnost uvedly ve 49,1 %**, což je o téměř 12 % méně. Rozmezí 1–3 hodiny uvedlo 42,2 % dívek a chlapců 32,3 %. Výsledkem šetření tedy je, že v době distanční výuky z celkového počtu 353 respondentů více než polovina žáků (55,5 %) trávilo denně v online prostředí více než 3 hodiny, cca 22 % dokonce více než 5 hodin.

Tabulka č. 2 Doba aktivního denního trávení času, na internetu (mimo výuku)

Denně aktivně strávený čas na internetu	Počet		%		Celkem	Celkem %
	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci		
Méně než hodinu	14	13	8,7	6,8	27	7,7
1-3 hodiny	68	62	42,2	32,3	130	36,8
3-5 hodin	51	67	31,7	34,9	118	33,4
5 hodin a více	28	50	17,4	26,0	78	22,1
Celkem respondentů	161	192	100,0	100,0	353	100,0

Zdroj: Vlastní zpracování

Ze zpracovaných dotazníků je zřejmé pořadí oblíbenosti sociálních a komunikačních sítí mezi žáky – viz Graf č. 1. Nejoblíbenějším prostředím se stal Youtube a Instagram. Velmi silně v poslední době narostla oblíbenost čínské sítě TikTok.

Graf č. 1 Porovnání nejvíce využívaných sociálních sítí

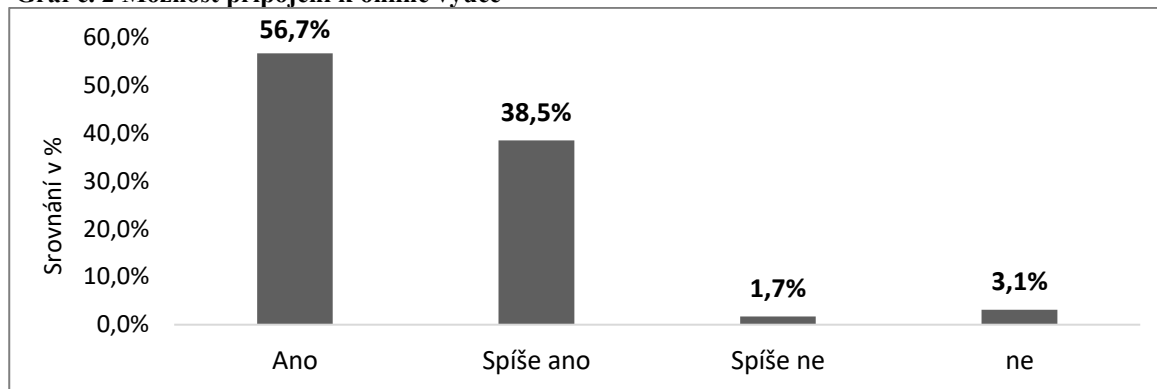

Zdroj: Vlastní zpracování

Důležité pro období distanční výuky byla samozřejmě možnost připojení se k výuce pomocí technických prostředků v domácnostech žáků. Možnosti připojení, které respondenti uváděli, je uvedeno v Grafu č. 2. Větší problémy s účastí na výuce uvádělo pouze cca 5 % dětí.

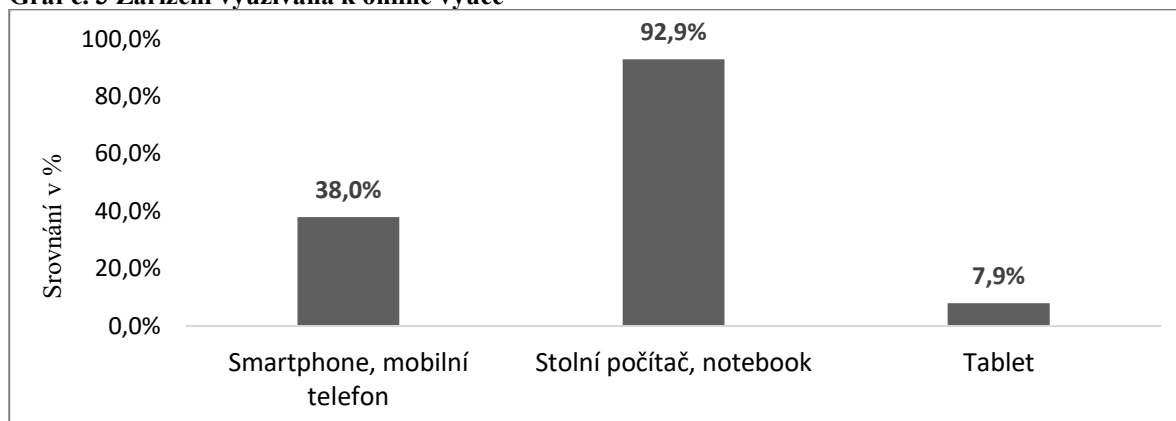
Technické prostředky, které k tomu používali jsou zřejmé z Grafu č. 3. V otázce, která se touto tematikou zabývala uváděly děti více možností, protože prostředky mohly střídat. Převažovaly notebooky a PC, ale velký podíl měly mobilní telefony, které pro tento účel nejsou ideální, ale důležité bylo, že účast na výuce zprostředkovaly. Použití různých prostředků bylo potřebné v případě domácností s více dětmi, které se výuky musely zúčastnit a tím vznikla potřeba zabezpečit jim k tomu technické prostředky.

Graf č. 2 Možnost připojení k online výuce

Zdroj: Vlastní zpracování

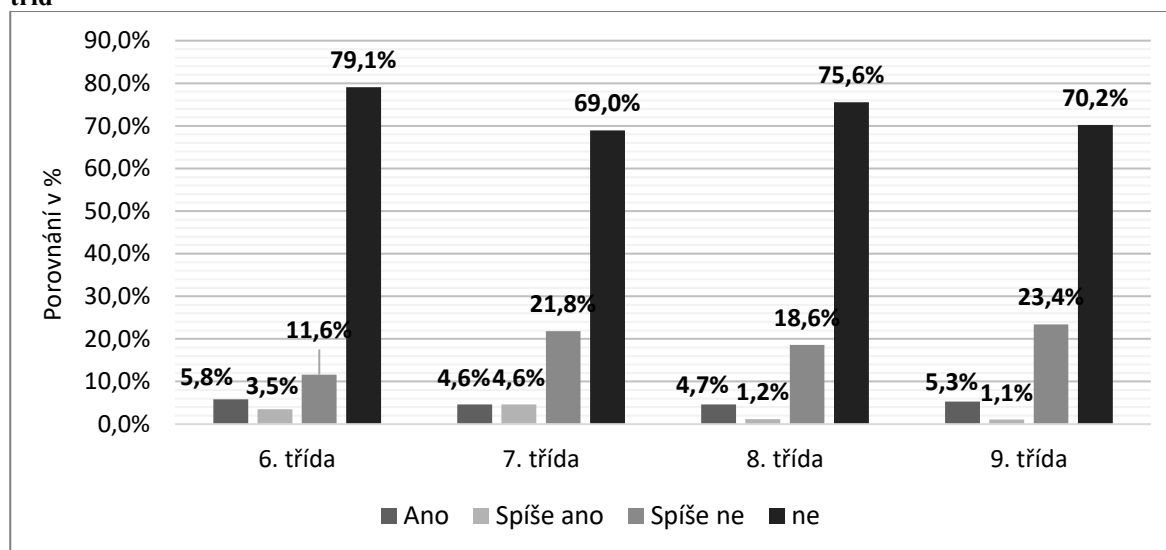
Graf č. 3 Zařízení využívaná k online výuce

Zdroj: Vlastní zpracování

V průběhu výuky docházelo k negativním jevům spojeným právě s technickým vybavením některých dětí. Posměšky byly směřovány i na domácí prostředí a jeho vybavení. Výsledky možného výskytu urážlivých projevů během online výuky za místo pro učení či technické vybavení ilustruje Graf č. 4.

Graf č. 4 Výskyt urážlivých projevů během online výuky za místo pro učení či technické vybavení, rozdělení dle tříd

Zdroj: Vlastní zpracování

Z Grafu č. 4 je zřejmé, že v šestých a sedmých třídách bylo těmto posměškům vystaveno více než 9 % a v osmých a devátých třídách cca 6 % respondentů. V těchto případech se tedy jedná o **7,7 % dětí**,

u kterých lze předpokládat, že se pravděpodobně potýkali s nízkou úrovní technické vybavenosti nebo s ne zcela vhodnými podmínkami pro učení v domácnosti.

Jedna z výzkumných otázek specifikovala problémy, které se u respondentů mohly objevit během online výuky a rovněž frekvenci výskytu daného problému. V těchto případech nemusí uvedené negativní jevy představovat kyberšikanu, ale i tak mohly být pro respondenty velmi nepříjemující online výuku. Na každý jmenovaný problém odpovídalo všech 353 dotazovaných, z toho důvodu **byla každá položka v otázce vyhodnocena samostatně**. Specifikace těchto negativních jevů během výuky a jejich četnost ukazuje Tabulka č. 4. Poznámka pod tabulkou specifikuje pojmy často a občas.

Tabulka č. 3 Specifikace negativních jevů během distanční výuky a jejich frekvence výskytu

Specifikace negativních jevů během distanční výuky		Frekvence výskytu					Celkem
		Denně	Často	Občas	Skoro vůbec	Vůbec	
Zesměšňování v online výuce	počet	2	8	26	67	250	353
	%	0,6	2,3	7,4	19,0	70,8	100,0
Ponižování, urážky a nadávky v online výuce	počet	4	6	23	65	255	353
	%	1,1	1,7	6,5	18,4	72,2	100,0
Vypisování a zasílání urážlivých textových zpráv (sms, chaty)	počet	2	10	19	54	268	353
	%	0,6	2,8	5,4	15,3	75,9	100,0
Opakované a úmyslné vypínání mikrofonu nebo videokamery	počet	17	33	61	94	148	353
	%	4,8	9,3	17,3	26,6	41,9	100,0
Někdo hrubě narušoval a vypínal online výuku tvé třídy	počet	16	22	49	107	159	353
	%	4,5	6,2	13,9	30,3	45,0	100,0
Někdo založil chatovací skupinu pro zesměšňování nebo urážení spolužáka/ky	počet	5	9	9	25	305	353
	%	1,4	2,5	2,5	7,1	86,4	100,0
Někdo založil chatovací skupinu pro zesměšňování nebo urážení vyučujícího	počet	3	5	12	37	296	353
	%	0,8	1,4	3,4	10,5	83,9	100,0
Docházelo k slovnímu napadání, urážení nebo zesměšňování vyučujícího	počet	8	3	20	51	271	353
	%	2,3	0,8	5,7	14,4	76,8	100,0

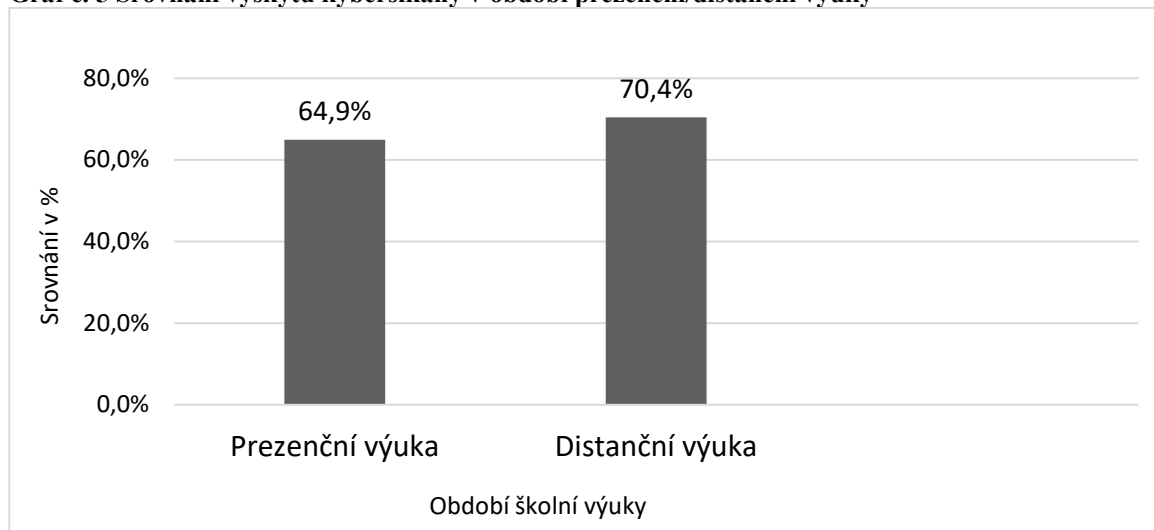
Poznámka: denně, často (3- 4x za týden), občas (1x týdně), skoro vůbec, vůbec.

Zdroj: *Vlastní zpracování*

Dotazníkovému šetření vždy předcházelo vysvětlení pojmu kyberšikanu a v dotazníku byla otázka, zda respondenti, dle svého názoru, kyberšikanu rozpoznají. Jistých si bylo cca 60 %, 25 % si nebylo zcela jisto, zbytek si myslel, že spíše ne. Dá se tedy předpokládat, že výsledek odpovídá realitě.

Jednou z nejdůležitějších součástí výzkumu bylo srovnání výskytu kyberšikanu v období prezenční a distanční výuky. Z grafu č. 5 je zřejmé, že u oslovených respondentů došlo v období online výuky pouze k velmi malému nárůstu (5,5 %). Pro detailnější informaci byl srovnána četnost výskytu kyberšikany zvlášť u žáků městské a vesnických škol. Z grafu č. 6 vyplývá, že u dětí z vesnických škol došlo ke zvýšení o 3,6 % a u respondentů z městské školy to bylo o 7,7 %.

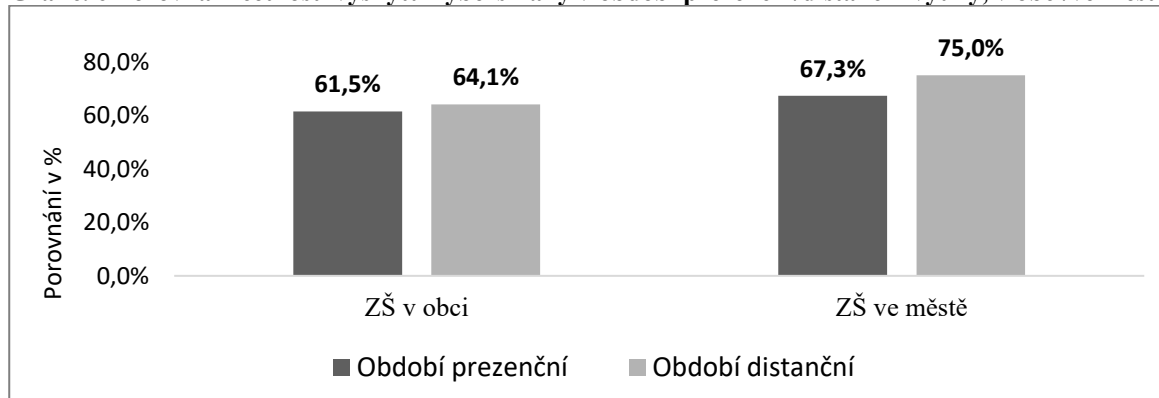
Graf č. 5 Srovnání výskytu kyberšikany v období prezenční/distanční výuky

Zdroj: Vlastní zpracování

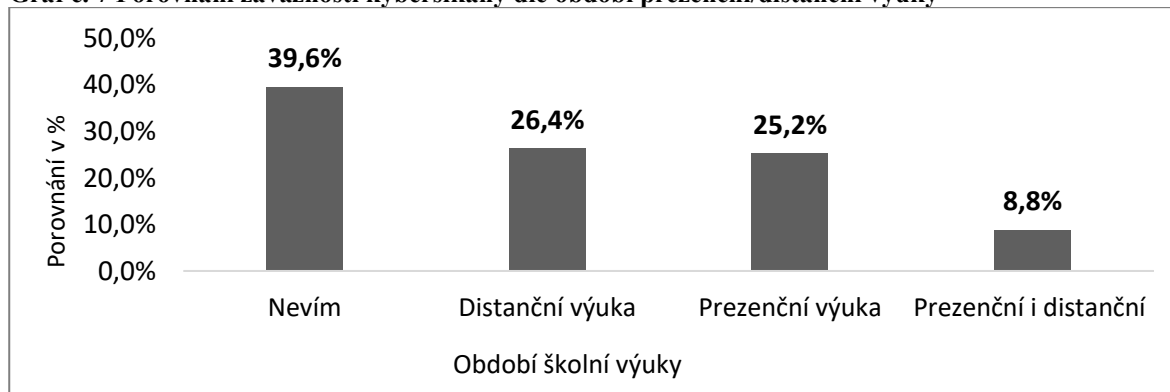
Respondenti uváděli i svůj názor na závažnost kyberšikany v obdobích prezenční a distanční výuky. Z výsledků, které jsou zpracovány v grafu č. 7. vyplývá, že v závažnosti byly pouze minimální rozdíly. Vyšší závažnost v době online výuky uvádělo o 1,2 % dětí více.

Graf č. 6 Porovnání četnosti výskytu kyberšikany v období prezenční/distanční výuky, v obci/ve městě

Zdroj: Vlastní zpracování

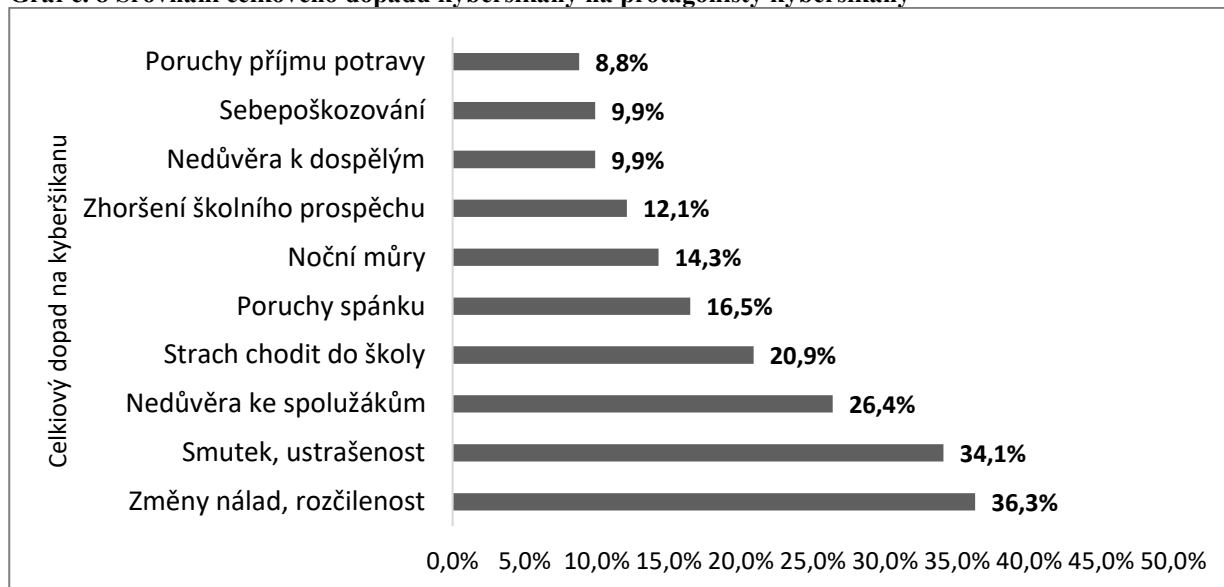
Graf č. 7 Porovnání závažnosti kyberšikany dle období prezenční/distanční výuky

Zdroj: Vlastní zpracování

To, že kyberšikana je velmi závažný problém, který cílí na psychiku obětí, potvrdil i prováděný výzkum. Graf č. 8 srovnává dopady, které uváděli respondenti, kteří se s kyberšikanou setkali (v dotazníku mohli vybrat více různých dopadů). Velmi překvapivé bylo v cca 10 % uváděné sebepoškození.

Graf č. 8 Srovnání celkového dopadu kyberšikany na protagonisty kyberšikany

Zdroj: Vlastní zpracování

K rozklíčování protagonistů kyberšikany podle jednotlivých rolí (oběť, svědek, agresor) mohou sloužit data zpracována v tabulce č. 4 (tabulka nerozlišuje období výuky). V roli obětí se ocitlo 24 dívek a 33 chlapců tj. 57 dětí, což je cca 16 % všech respondentů. Obdobná čísla jsou i u role svědka, tj. 24 dívek, 29 chlapců, což je cca 15 %. Bohužel 8 dívek a 20 chlapců, tj. 28 dětí, což je cca 8 %, se kyberšikany zhostilo v roli agresora. Přehled rolí jednotlivých protagonistů uvádí tab. č. 4.

Tabulka č. 4 Přehled rolí protagonistů kyberšikany dle pohlaví

Protagonisté kyberšikany a jejich kombinace	Dívky (%)	Chlapci (%)	Celkem (%)
Oběť	17	16	33
Oběť a agresor	0	3	3
Oběť, agresor a svědek	7	14	21
V roli obětí včetně kombinací celkem	24 (14,9 %)	33 (17,2 %)	57 (16 %)
Agresor	0	2	2
Agresor a oběť	0	3	3
Agresor a svědek	1	1	2
Agresor, oběť a svědek	7	14	21
V roli agresora včetně kombinací celkem	8 (4,3 %)	20 (10,4 %)	28 (7,9 %)
Svědek	16	14	30
Svědek a agresor	1	1	2
Svědek, oběť a agresor	7	14	21
V roli svědka včetně kombinací celkem	24 (14,8 %)	29 (15,1 %)	53 (15 %)

Zdroj: Vlastní zpracování

VI. Závěr

Období pandemie ovlivnilo významně dění ve společnosti. Odraz v oblasti školství byl tedy samozřejmý a máme jej všichni spojen s distanční výukou. Přinesl i nové kompetence, které získali jak učitelé, tak i děti. Logickým důsledkem online výuky bylo i více času stráveného u digitálních prostředků ve virtuálním světě. Uzavření sportovišť, kroužků, kulturních a společenských akcí bylo dalším z důvodů pro trávení volného času u počítače a na sociálních sítích. Tyto skutečnosti vedly i k předpokladu, že došlo k navýšení rizikového chování dětí, a to zejména v oblasti kyberšikany.

Z průzkumu, jehož hlavní výstupy jsou zde uvedeny, plyne, že období distanční výuky rozhodně zvýšilo čas, který děti trávily u svých digitálních prostředků ve virtuálním prostředí. S tím souviselo pochopitelně i navýšení negativních jevů, které výuku provázely. Šlo o narušování výuky, různé vtípky spojené s vypínáním kamery nebo mikrofonu, chatování apod. Většina dětí neměla s připojením k výuce problémy. Sledování online výuky na obrazovce mobilního telefonu je sice velmi problematické, ale docházelo k tomu zejména při větším počtu dětí v domácnosti a střídáním se u vhodnějších prostředků komunikace (PC, notebooky, tablety).

Výraznější rozšíření četnosti kyberšikany, kterou avizovali někteří rodiče a učitelé, se naštěstí ve výzkumném vzorku nepotvrdilo. Jednalo se o nárůst do pěti procent (ve městě cca 7,3 %, na vesnických školách cca 3,5 %), který by zřejmě odpovídal přirozenému nárůstu. Nízký nárůst četnosti kyberšikany, oproti očekávání, byl zřejmě způsoben nemožností osobních sociálních kontaktů. Závažnost kyberšikany se respondentům jevila podobně, v porovnání pohlaví se se zvýšenou četností setkávali chlapci, u dívek byla dokonce v období distanční výuky četnost nižší. Závažné jsou dopady na oběti, kdy kromě nervozity, smutku, poruch spánku, poruch příjmu potravy a zhoršení prospěchu uváděli někteří respondenti i sebepoškozování (cca 10 %).

Období online výuky a dovybavení domácností kvalitním připojením a digitálními prostředky komunikace, vedlo k prodloužení času, který děti tráví ve virtuálním prostoru, což se v průzkumu potvrdilo a odpovídá to i jiným zveřejněným výsledkům různých anket. V budoucnu bude záležet na dalším vývoji, zda dětem nabídneme zajímavější zážitky v tzv. 3D (reálném) světě oproti 2D (virtuálnímu) světu.

Literatura

Eckertová, L., Dočekal, D., *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press, 2013.

Kopecký, K., Sztokowski, R., Krejčí, V. (2014). *Risks of Internet Communication IV*. 1. vyd. Olomouc: Palacký University Olomouc. Dostupné z http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/60-risks-of-internet-communication-iv (18. 6. 2022).

Kopecký, K. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015.

Kopecký, K. (2016). *Kyberšikana a její specifika v prostředí systému primární prevence rizikového chování. Habilitační práce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Dostupné z <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/odborne-studie/105-kybersikana-a-její-specifika-v-prostredí-systemu-primární-prevence-rizikoveho-chování/file> (8. 2. 2022).

Kopecký, K., Sztokowski, R. *Kyberšikana cílená na děti: (přívodce studiím)*. Olomouc, 2018. Dostupné z https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/VaV/2018/odborne_seminare/E-Bezpeci_-_Kybersikana_cilena_na_deti.pdf (10. 4. 2022).

Máca, R. *Děti a rizika sociálních sítí. Šance dětem.cz*. 3. 2. 2014. Dostupné z <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/deti-a-rizikasocialnich-siti-112.html#rizika-socialnich-siti> (26. 8. 2022).

Ondráčková, T., Vlachová, M. (2010). *Kyberšikana. Kyberšikana a šikana – rozdíly*. Dostupné z <http://www.kybersikana.eu/2010/12/kybersikana-sikana-rozdily.html> (10. 5. 2022).

Szotkowski, R., Kopecký, K., Krejčí, V. *Nebezpečí internetové komunikace IV*. Olomouc: vydavatelství UPOL, 2013.

Ševčíková, A. (2014). *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada.

Štubňová L. *Problematika kyberšikany u žáků 2. stupně základních škol v období distanční výuky během pandemie Covid-19* BP VŠ PRIGO, Havířov 2022, vedoucí Jaroslav Šigut.

Vágnerová, K., Bajerová, M. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009.

Vašutová, M. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2010